

Структурні деформації як фактор стримування економічного розвитку Вінницького регіону

Розглянуто характер і динаміку структурних перетворень в економіці Вінницької області. Показано, що структурні деформації є одним з головних факторів гальмування економічного розвитку області. Подолання структурних диспропорцій потребує спрямування інвестиційних потоків у галузі економіки вищих технологічних укладів, формування сприятливого інституціонального середовища.

Ключові слова: структура економіки, економічний розвиток, інновації, інституціональне середовище.

Вінницький регіон, володіючи достатнім ресурсним та людським потенціалом для розбудови диверсифікованої та високотехнологічної економіки, має господарський комплекс із сильно деформованою структурою. По-перше, вона характеризується високою часткою сільського господарства у структурі валової доданої вартості (21,6%). По-друге, високою питомою вагою харчової промисловості у структурі промислового виробництва (54%). Таким чином, агропромисловий сектор сумарно дає близько 30% валової доданої вартості, що створюється в регіоні. Водночас, інші сектори економіки, зокрема ті, де виробляються товари з високим вмістом доданої вартості і які є основою для розбудови інноваційної економіки (мікроелектроніка, комп'ютерні технології), представлені незначною мірою.

Слабко диверсифікована структура економіки несе значні ризики для регіону. Падіння попиту на продукцію агропромислового сектору або зростання вартості його виробництва позначиться негативними тенденціями для економіки області. Це, зокрема, падіння конкурентоспроможності, низький рівень доходів громадян, відсутність умов для розвитку високотехнологічних галузей і секторів економіки.

Враховуючи це, важливим теоретичним завданням є вивчення наявних на території регіону структурних дисбалансів з метою напрацювання практичних інструментів по розбудові економіки з якісно новою структурою, здатною динамічно розвиватися, впроваджувати інновації і забезпечувати високий рівень життя громадян.

Проаналізувати наявні структурні диспропорції в економіці Вінницького регіону, виявити можливості їх усунення та формування структурно збалансованої економіки.

Проблеми структурної трансформації і структурних дисбалансів економіки набули широкого висвітлення у працях таких учених: Н. Л. Овандер, А. Ф. Мельника, С. В. Коляденка, О. В. Ольшанської, Н. В. Суворова, О. І. Шкаратана. Водночас питання впливу структурних деформацій на регіональному рівні досліджено недостатньо і потребує доопрацювання.

Аналіз структурних зрушень в економіці Вінницької області в період з 2001 по 2010 рр. виявляє ряд характерних тенденцій, що є властивими для української та економік інших країн світу. Це, зокрема, зростання частки послуг у структурі валового регіонального продукту, з 37,98% до 54,96%. Дана тенденція пов'язана із формуванням сервісної економіки – такої системи господарювання, де людина споживає більше послуг та інших нематеріальних благ, ніж товарів [1, с. 61-87]. Частка промислового виробництва у досліджуваній період перебу-

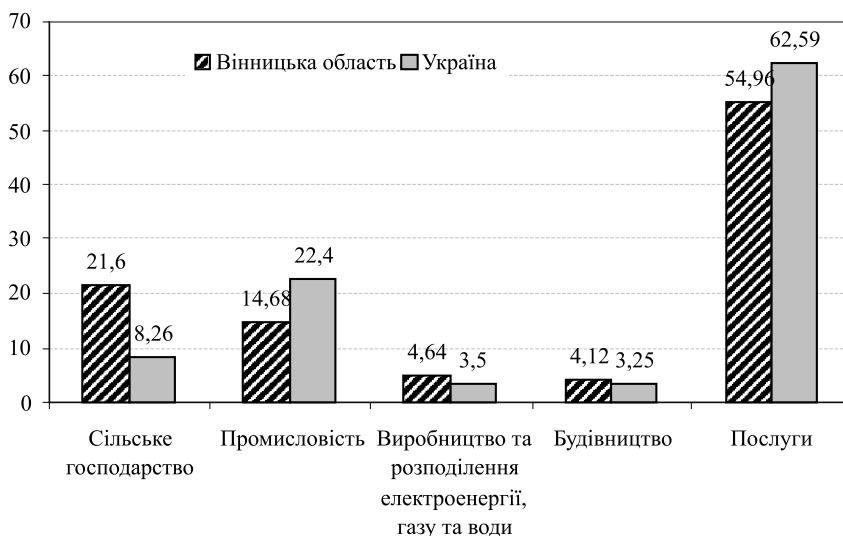

Рис. 1. Порівняння структури економіки Вінницької області та економіки України

вала на рівні 17-19%, знизившись у 2010 р. до 14,68%. Падіння частки промислового виробництва області зумовлене нижчими порівняльними перевагами даного сектору економіки стосовно інших областей, що зменшує попит на її продукцію та інвестиційну привабливість. Хоча зниження частки промислового виробництва є характерним для вітчизняної економіки в цілому, на рівні України частка промислового сектору у ВВП станом на кінець 2010 р. становила 22,4%.

Водночас необхідно відзначити значну частку сільськогосподарського сектору в економіці області. Навіть за умов падіння його питомої ваги з 34,46% у 2001 р. до 21,6% у 2010 р. цей показник залишається вищим за аналогічний в економіці України в 2,6 рази. Вінниччина традиційно залишається областю із сільськогосподарською спеціалізацією. Упродовж останніх років регіон займає 3-4 місця в Україні з виробництва валової продукції сільського господарства. Це несе в собі як значні ризики для економіки регіону, так і потенційні переваги. З одного боку, сільське господарство є галуззю з сезонним характером виробництва, має велику залежність від погодних умов та не виробляє продукту з великим вмістом доданої вартості. Але, з іншого боку, постійне зростання попиту на продовольство у світі несе значні можливості для економіки регіону, в тому числі й експортні. А це, своєю чергою, через механізми міжгалузевих зв'язків поживавлюватиме інші галузі та сектори економіки області.

Особливістю економіки Вінницької області є також більша частка сектору економіки регіону з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води порівняно з його часткою в економіці України (відповідно 4,64% і 3,5%).

Для Вінницької області, як і для інших регіонів України, характерна монофункціональність у структурі економіки [2, с. 10]. Агропромисловий сектор, незважаючи на падіння його частки в структурі економіки області (табл. 1), продовжує залишатися регіоноформуючою ланкою економіки області. Так, дані щодо інвестицій в основний капітал в 2011 р. демонструють переважання сільського господарства над іншими галузями економіки – 30,4% від усіх інвестицій. Щодо стосується зайнятого населення, то ситуація аналогічна – 30% усіх зайнятих працює в сільському господарстві.

Аналіз структурних зрушень в економіці області можна здійснити, розрахувавши коефіцієнт структурних зрушень [3]:

Таблиця 1

Структура економіки Вінницької області

Частка сектору в економіці, %	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство	34,46	32,54	30,08	29,71	25,43	22,29	18,64	20,95	20,46	21,60
Промисловість	17,27	18,16	18,31	16,86	18,90	19,17	19,85	17,43	15,38	14,68
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	6,55	5,36	4,04	4,23	4,64	4,86	4,73	4,94	5,26	4,64
Будівництво	3,73	3,74	3,83	4,13	3,58	4,16	5,15	3,48	2,47	4,12
Послуги	37,98	40,20	43,75	45,07	47,44	49,52	51,63	53,21	56,43	54,96

$$K_{c3} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - x_{i-1})^2}{n}} \quad (1)$$

де x_i, x_{i-1} – відповідно, частка сектору економіки в структурі валової доданої вартості в поточному та попередньому роках відповідно;

n – кількість секторів економіки.

Розраховані на основі даних таблиці 1 коефіцієнти структурних зрушень вказують на те, що найбільших змін секторальна структура економіки області зазнала в 2005 р. (значення коефіцієнта 2,391 в.п.) та 2003 р. (коефіцієнт склав 2,023 в.п.). У 2006-2010 рр. секторальна структура економіки області стабілізується. Наприкінці досліджуваного періоду значення коефіцієнта структурних зрушень досягає свого мінімуму, починаючи з 2005 р. – 1,188. Тобто в кризові 2008-2009 рр.

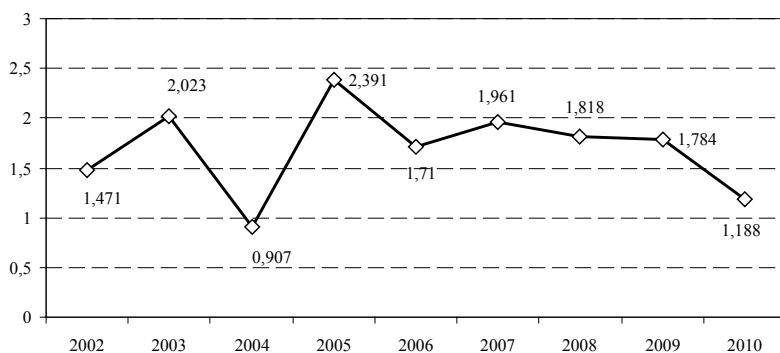

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта структурних зрушень для Вінницької області

відбувається консервування структури економіки, яка формувалась протягом останнього десятиліття. Дана тенденція, з одного боку, є сприятливою, адже в умовах стабільної структури економіка зростає швидше, з іншого – застаріла та неоптимальна структура є пере-

шкодою для стабільного довгострокового зростання, технологічної модернізації та подальшого зростання доходів громадян.

Для відстеження впливу структурних зрушень на економіку Вінницького регіону побудуємо кореляційну матрицю, в якій покажемо взаємозв'язки між коефіцієнтом структурних зрушень для поточного періоду (КСЗ), коефіцієнта структурних зрушень, розрахованого з лагом в 1 і два періоди (КСЗ-1 та КСЗ-2), та реальною валовою доданою вартістю, інвестиціями в основний капітал, зайнятим населенням, продуктивністю праці, фондівдачею.

Кореляційна матриця показує, що вплив структурних зрушень на економіку області характеризується затримками (лагами). Так, структурні перетворення в поточному періоді слабо впливають на величини реальної валової доданої вартості, інвестицій в основний капітал та зайнятості (коефіцієнти кореляції, відповідно, 0,067; 0,087 та 0,048). Лише фондівдача має помітний зв'язок із коефіцієнтом структурних зрушень (0,431). Визначення впливу структурних перетворень на вказані показники із затримкою в 1 рік дає дещо вищі показники кореляції: для реальної валової доданої вартості – 0,364, для інвестицій в основний капітал – 0,281. Проте навіть показники кореляції, розраховані із лагом в 1 і 2 роки, демонструють незначний вплив структурних перетворень на економіку в короткостроковому періоді, що підтверджує загальноновизнану концепцію про те, що структурні зрушення відбуваються в періоди низьких темпів економічного росту.

В довгостроковому періоді структурні перетворення визначають економічну динаміку. Економіка Вінницької області у періоди з 2001 по 2010 рр. якісно оновила свою структуру: з економіки, де повністю переважала сільськогосподарська галузь, розпочалось формування сервісної економіки. Однак з технологічної точки зору структура економіки області досі лишається неоптимальною та застарілою, що гальмує її просування до створення інноваційної моделі економіки.

Так, у класичній уже праці С. Глазьева «Теорія довгострокового техніко-економічного розвитку» розвинуто концепцію технологічних укладів [5], яка дає змогу розглядати структурні зміни в економіці з точки зору технологічних змін. Технологічний уклад є техніко-технологічною основою, на якій формується економіка у визначені періоди розвитку. Технологічні уклади змінюють один одного в міру того, як вони вичерпують власний потенціал розвитку. Таким чи-

Таблиця 2

Кореляційна матриця

	Реальна ВДВ	Інвестиції в основний капітал	Зайняте населення	Продуктивність праці	Фондівдача	КСЗ	КСЗ-1	КСЗ-2
Реальна ВДВ	1,000	0,921	-0,906	0,873	0,009	0,067	0,364	0,187
Інвестиції в основний капітал		1,000	-0,739	0,879	-0,021	0,087	0,281	0,277
Зайняте населення			1,000	-0,829	0,001	0,048	-0,257	-0,113
Продуктивність праці				1,000	-0,244	-0,105	0,237	0,275
Фондівдача					1,000	0,431	-0,034	0,275
КСЗ						1,000	-	-
КСЗ-1							1,000	-
КСЗ-2								1,000

ном формуються довгі хвилі кон'юнктури тривалістю 40-60 років, відомі ще як хвилі Кондратьєва.

Починаючи з кінця XVIII ст., світова економіка пройшла 5 технологічних укладів. Приблизно в 2008-2010 рр. починає формуватися 6-й технологічний уклад, ядром якого, як передбачається, будуть нанотехнології, біотехнології, штучний інтелект, робототехніка, науки про людину. Даний технологічний уклад у перші десятиліття XXI ст. існуватиме паралельно з 5-м укладом, а потім стане домінуючим.

Повертаючись до аналізу структури економіки Вінницької області, варто відзначити, що розподіл галузей промислового виробництва за технологічним рівнем виглядає так: на четвертий технологічний уклад припадає 85% реалізованої промислової продукції, на третій – 15%. Вищі (п'ятий і шостий) технологічні уклади взагалі не представлені в економіці області. Хоча саме галузі даних укладів формують інновації – принципово нову продукцію з високим вмістом доданої вартості. А без цього неможливо побудувати економіку інноваційного типу.

Структурна динаміка тісно пов'язана зі спроможністю економіки впроваджувати і тиражувати інновації. Останні є фактором, який забезпечує структурні трансформації, перехід до домінування тих галузей і секторів господарства, які можуть давати найбільшу віддачу і продукувати товари та послуги з мінімальними затратами. Інновації забезпечують формування нових технологічних ланцюжків виробництва продукції, що є базою при формуванні вищих технологічних укладів [6]. Як свідчать статистичні дані, рівень інноваційної активності підприємств Вінницької області перебуває на дещо вищому за середньоукраїнський рівень. Так, частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств Вінницької області складає 15,8%, по Україні – 15,05%. Проте частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягові реалізованої промислової продукції становить лише 2%, що в 2,5 разу менше за аналогічний показник по Україні.

При цьому, в загальному обсязі витрат на інноваційну діяльність у 2011 р. 91,6% припадало на придбання інновацій, машин, обладнання та програмного забезпечення [4, с. 358]. Таким чином, лише 8,4% усіх інновацій продукувалося всередині області.

Так, якщо в кризовий 2009 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності за рахунок усіх джерел становив 336,9 млн. грн., то за два наступних роки цей показник скоротився до 44,5 млн. грн., що нижче рівня 2005 р. (55,7 млн. грн.).

Емпіричні дані підтверджують, що консервування структури економіки області відбувається на фоні сповільнення інноваційної активності. А це в свою чергу підтверджує гіпотезу про те, що інновації є основним фактором в забезпеченні структурної перебудови економіки. Адже саме завдяки інноваціям створюються нові види товарів, формуються нові галузі і сектори економіки.

Із проведеного дослідження випливає, що структурні деформації у Вінницькому регіоні в напрямку домінування агропромислового сектору та галузей нижчих технологічних укладів є наслідком як спеціалізації області на виробництві аграрної продукції, так і консервуванні протягом останніх десяти років існуючої секторальної структури.

Однак, для забезпечення сталої динаміки економіки регіону в довгостроковому періоді, необхідно (місцевій владі та органам місцевого самоврядування) проводити політику, спрямовану на подолання структурних диспропорцій, яка включає наступні заходи:

- створення сприятливого середовища у високотехнологічних секторах і галузях економіки з метою забезпечення перепливу капіталу і праці у дані сектори;

- сприяти формуванню ланцюжків “освіта – наука – технологічні розробки – виробництво” для активізації інноваційної активності всередині країни;
- стимулювати інвестиції у людський капітал. В умовах домінування сервісної постіндустріальної економіки людина, її творчий та інтелектуальний потенціал перетворюються на основний фактор зростання;
- створення ефективних інститутів (захист прав власності, підприємництво, виконання контрактів), які стимулюють економічне зростання та оновлення структури її економіки [7, с. 35].

Список використаних джерел

1. Мельник Л. Г. Предпосылки формирования информационного общества / Л. Г. Мельник // Социально-экономические проблемы информационного общества. – Сумы : ИТД “Университетская книга”, 2005. – 430 с.
2. Мельник А. Структурні дисбаланси розвитку економіки регіонів України / А. Мельник // Журнал європейської економіки. – 2012. – №11.
3. Овандер Н. Л. Методика оцінки структурних зрушень в економіці за видами економічної діяльності / Н. Л. Овандер // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №1.
4. Статистичний щорічник Вінницької області за 2011 рік / Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2011. – 457 с.
5. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Ю. Глазьев. – М. : ВлаДар, 1993.
6. Глазьев С. Ю. Возможности и ограничения технико-экономического развития России в условиях структурных изменений в мировой экономике / С. Ю. Глазьев // Синергетика. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/glaziev.htm>.
7. Шиян А. А. Управління формуванням ефективних економічних інститутів в умовах України: монографія / А. А. Шиян, Л. О. Нікіфорова. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 300 с.

Мартьянов М. П. Структурные деформации как фактор сдерживания экономического развития Винницкого региона.

Рассмотрены характер и динамика структурных преобразований в экономике Винницкой области. Показано, что структурные деформации есть одним из главных факторов торможения экономического развития области. Преодоление структурных диспропорций нуждается в направлении инвестиционных потоков в отрасли экономики высших технологических укладов, формировании благоприятной институциональной среды. Ключевые слова: структура экономики, экономическое развитие, инновации, институциональная среда.

Martyanov M. P. Structural Deformation as Economic Development Restrain Factor in Vinnytsya Region.

The nature and dynamics of structural transformations in the economy of Vinnytsya region are examined. It is shown that structural deformations are one of the main factors of economic development restrain in the region. Overcoming of structural imbalances requires directing of investment flows into the highly technological economy spheres and creating of favorable institutional environment.

Key words: economic structure, economic development, innovation, institutional environment.

Надійшло 29.10.2012 р.